

Toda harmonija med dvojnostmi, ki pomeni popolnost, je za zdaj šele pesnikova vizija, gola resničnost se še naprej giblje v skrajnostih in to povzroča trajno pesnikovo bolečino. Kovičeva lirična misel seže dlje od te resničnosti, tudi ona je razklana in polna bolečine, toda hkrati stvariteljsko srečna in zanosna, saj na dvojnosti razstavljeni svet sestavlja v nov, popoln organizem. Zato ji sama gola beseda ne zadostuje, potrebuje in najde magično večbesedo, ki bo objela to popolnost in razodela njeno resničnost. *Vztrajati* v razklani dvojnosti sveta, biti cel, biti sredi preteklosti in prihodnosti in sredi prepleta vseh prvin ter ustvarjati harmonijo nove resničnosti, ki bo morda nekoč resnica sveta, to je poglavitno sporočilo Kovičeve čiste in elegantne lirike.

To pa je tisto, kar navzlic vsem duhovnim in izraznim razlikam družijo tudi po dvajsetih letih Kajetana Koviča s pesniškimi tovariši Menartom, Pavčkom in Zlobcem.

JANEZ MENART

je med vsemi štirimi pesniki najbolj iz enega kosa, dosleden in jasen; njegova lirična tematika je sicer razgibana in bogata, vendar zaokrožena v celoten pesniški svet, njegova lirična govorica je mojstrska in natanko obvlada zakonitosti verza, vendar je hkrati že od vsega začetka nenavadno zvesta logični razumljivosti.

V veliki zmoti pa bi bili, če bi pregledno jasnost Menartovega pesniškega sveta zamenjali z izpovedno enostavnostjo ali lirično konservativnostjo, pa čeprav bi nas

k temu morebitne primerjave z nerazvidnostjo in izrazno zapletenostjo moderne lirike naravnost silile. Popolnoma očitno je, da Menartova lirika ne sledi širokemu toku moderne lirične magije in da s programsko načelnostjo nadaljuje slovensko tradicijo jasne poetične izpovednosti, predvsem tistega njenega dela, ki ob prevladujočem intimnem liričnem toku prinaša v naš pesniški svet močnejše epske, humorne in satirične poudarke. Ta del slovenske lirike pa ni tako neznan in sega od prvih pesniških začetkov do današnjih dni, ko je v Janezu Menartu našel enega izmed svojih vrhov.

Ob pregledni, toda enostavni razsežnosti Menartovega pesniškega sveta se velja nekoliko ustaviti. Menart ni zgolj enostranski pesnik, saj prinaša njegovo pesništvo tako čisto, včasih celo čustveno nabito liriko kakor tudi epski pesniški opis, predvsem pa jedko satiro; ponekod sta obe prvini ločeni,

pogosto pa tesno prepleteni v enoten lirični organizem in po pravilu so ravno tiste pesmi, kjer se intimni lirizem prelija z jedko satirično epiko v celotno pesniško podobo, izpovedno najmočnejše. V takšnih pesmih ni več niti romantičnega zanosa niti realistične faktografije, temveč ob organskem prepletu obeh sestavin nastaja izvirna lirična atmosfera, popolnoma nova pesniška vizija, ki je kljub vsem tradicionalnim zunanjim znamenjem seveda netradicionalna in nekonvencionalna. Tako ustvarjalna lirična vizija nikakor ne more biti konservativna, saj konservativnost v nobenem primeru ni ustvarjalna — nasprotno, Menartovo pesništvo je kljub tradicionalnemu videzu v svoji notranji lirični izrazitosti in izvirnosti dragocen del sodobnega liričnega sveta.

Tudi Menartov tematski okvir je na videz zelo jasen in pregleden; to je bogastvo vsakdanjih, tudi časovno aktualnih tem, to je svet naših dni, o katerem sicer vestno poroča žurnalistična publicistika, tako da naslov Menartove zbirke Časopisni stihi ni zgolj duhovita domislica. Površina tega sveta je resnično skrajno plastična in pregledna in natančnejši opazovalec bi lahko ob njej razbral kroniko sodobnega moralnega in družbenega dogajanja, naših navad ter razvad. Toda tako jasna je zgolj tenka površinska plast Menartove lirične snovi; v njenih globljih plasteh gospoduje ustvarjalna pesniška iznajdljivost po lastnih zakonih in iz vsakdanje stvarine ustvarja novo, fantazijsko lirično snov, svet, ki je sicer svet naše resničnosti, toda hkrati docela samostojen in od te resničnosti tudi neodvisen. Jasna podoba Menartove tematske površine dobi s tem seveda drugačne razsežnosti in postane neprimerno bolj zapletena; predvsem se izkaže, da Menartovo pesništvo ni žurnalistično opravilo in da je bil naslov omenjene zbirke izpisan z ironično gesto. Svet pa, kakršnega srečamo v Menartovem pesništvu, sicer brez težav razpoznamo, se morda nad njim posmehujemo ali zamislimo, toda hkrati se ob njem tudi zgrozimo, saj je to svet, kakršnega še nismo videli in spoznali. Pesnikova vizija mu je ustvarila tolikšne dimenzije, da je ta naš vsakdanji in z drobnimi človeškimi navadami prepleteni svet naenkrat postal simbol celotnega življenja ter vsega človeškega. Res je, da to ne velja za vse Menartove pesmi; ponekod se pesnikova duhovitost ustavi zgolj na površini in tedaj nastane ponavadi domiselni aforizem ali epigram. Večina Menartovih pesmi pa s to razsežnostjo ni zadovoljna in tedaj je delež pesnikovega stvariteljstva nenavadno velik, sestavine Menartovega pesništva pa mnogo bolj zapletene, kot so se nam zazdele ob prvem srečanju. Ustvarjanje novega pesniškega sveta seveda ni konservativno dejanje in Menartov pesniški svet ni sodoben zgolj zaradi svoje sodobne površine, ampak predvsem zaradi izvirnega pesniškega procesa, iz katerega so se porodile razsežnosti njegove podobe.

Menartov svet je pravzaprav antisvet, torej svet, ki je samemu sebi nasproten. To ni več svet romantike niti realizma, kakršnega nam je v preteklosti odkrivala večina slovenske lirike. Temelj Menartovega pesniškega opisa je naturalizem, ki po eni strani svet — tudi z dikcijo — popolnoma deromantizira, demitizira in depoetizira, po drugi plati pa ta goli, vsakdanji svet, kakršen je ostal po desakralizaciji, poveliča z novo simboliko, spet tudi v dikciji. Zato je Menartov svet razgaljen do banalnosti in vulgarnosti, v njem so nakopičene moralne in socialne grdobi, človek je bedna, domala humorna in ironičnega posmeha vredna kultura in zgod-

vina je seštevek absurdnih naključij. Takšen svet seveda nima prav nikakršne poetične privlačnosti, vsaj s staro poetiko ne bi vedeli z njim kaj početi. Toda to je samo prva faza Menartovega pesniškega procesa. Silovitost, s kakršno je svet depoetiziran, je namreč tolikšna, da poraja novo poetičnost; ta razgaljeni, banalni svet naenkrat dobiva svojevrstno lirično barvitost, ki bi ji lahko rekli tudi lepota, novo pesniško resničnost in magično privlačnost. Navsezadnje je vendarle to svet našega življenja, v katerem je poleg zavrnjenosti in prekletstva tudi zmagovalstvo elementarnega vitalizma. Kljubovalnost, s katero se prebija prvinska volja do življenja, daje temu svetu novo dimenzijo človečnosti, ki je tolikanj bolj silovita, kolikor bolj je dosledna banalizacija vsakdanjosti. V svoji fazi stvarjenja je torej Menartov svet doživel novo poetizacijo, postal je poetična vizija. Resničnost golega sveta je s tem postala celotna.

V Menartovi destruktivni volji, ki svet najprej razstavlja na prafaktorje in nato iz njih sestavlja novo celoto, ki razbija mite in prezirljivo ukinja tradicionalno poetičnost, ki svet spreminja v antisvet, je tolikšna silovitost, da je ne gre pripisati zgolj destruktivni negaciji ali, kot bi se lahko sodobno izrazili, ludistično absurdnemu spoznanju nič in ničevosti, temveč naspotno vsemu temu naravnost svetniškemu, asketskemu moralnemu ogorčenju. To je sveta jeza, razburjenje, da svet ni takšen, kakršen bi po pesnikovi misli moral biti in kakršen se mu je razodel v viziji otroške vere in zaupanja. To je srdito in hkrati bridko čustvo, zakaj poleg napadalne ostrine in jedkosti je v Menartovem tožiteljskem odnosu do sveta navzoča tudi silna bolečina; bolečina mrtve iluzije, izgubljenosti vere, prezgodnjega streznjenja, preglobokega pogleda v neskladne plasti tega našega sveta, osebna bolečina deziluzije. Najbrž bi bilo odveč iskati vzroke med okoliščinami, ki so zaznamovale življenje Menartove pesniške generacije, in to deziluzijo; na začetku je vsekakor bilo otroštvo, ki je moralo prezgodaj dozoreti in nepripravljeno stopiti v samo sredino in tudi na dno vsakdanjega, banalnega, tragičnega in krvavega sveta.

Menartovo slovo od otroškega zaupanja in vere je moralo biti ne- navadno silovito, saj si je le tako mogoče razlagati čustveni in moralni razpon njegovega pesniškega ogorčenja. To namreč ni zgolj cinični zasmeh satire, kakršno običajno imamo v mislih — neusmiljene, ostre, duhovito jedke, ki stoji zunaj sveta in nad njim ter ga prikazuje v spakljivo deformirani podobi. Cinizma Menartova satira sploh ne prinaša, zakaj prehudo je osebno prizadeta in iz intimne bolečine porojena. Menartova satira je del razgaljenega sveta in kljub temu, da je takšna, kakršna mora biti satira po svoji duhovni in pesniški naravi: jedka, agresivna, razkrajajoča, posmehljiva, duhovita, tudi humorna — je v bistvu vendarle tragična sestavina tega sveta. Zato Menartovo pesništvo prerašča naravne okvire satire, predvsem njeno aktualnost in s tem tudi minljivost; v bistvu je namreč to pesništvo v celoti izpoved osebne stiske, bolečine in tragike, torej izpoved pomembnih človeških in liričnih razsežnosti.

Menartovo moralno ogorčenje bi bilo lahko tudi ogorčenje moralnega reformatorja ali socialnega preroka; toliko bridkih resnic o svetu namreč prinaša in na toliko krivic opozarja, da je seveda Menartovo pesništvo nadvse pomembno tudi kot moralni in družbeni opomin, kot pesniška vest z zelo važno javno funkcijo. Kljub temu da v Menartovi satirični pesmi vidimo v

prvi vrsti vendarle nevsakdanjo in neminljivo osebno lirično izpoved, pomembne prvine žive, aktualne moralne in družbene vsebine nikakor ne moremo prezreti. Nasprotno — ta javna, času in prostoru predana funkcija Menartovega pesništva je zelo dragocena, saj v današnji čas ohranja tradicionalno funkcijo pesniške moralne in družbene pomembnosti, torej tiste lirične prvine, ki je v slovenskem pesništvu imela vseskozi veliko veljavo. Ta stran Menartove lirike je najbrž tudi tista, ki najtrdneje vzdržuje stik z bralci in zaradi katere je Menartova lirika zelo popularna. Ob tem je razmisleka vredno naslednje: v Menartovi liriki, predvsem v nekaterih socialnih motivih in seveda v satiri, so bila nedvoumno jasno izgovorjena opozorila na moralne in socialne deformacije v našem času in prostoru mnogo poprej in mnogo bolj odkrito kot v uradnih forumih in resolucijah. To je treba seveda tej liriki šteti v čast, saj je izpričala svojo družbeno in moralno svobodo ter demokratičnost v pomenu resničnega ljudskega čutenja ter sodbe. Toda prav nič se ne smemo čuditi, da so ta opozorila naletela na gluha ušesa praktične politike; ne gre za to, da bi bila ta politika gluha za ljudski glas elementarne pravičnosti, nesporazum med pesnikom in njo je globlji, zakaj pesnikova opozorila so v bistvu popolnoma nepraktična in torej za praktično vladanje neuporabna. To so namreč utopična opozorila, ki ne računajo na svojstveno logiko realnega, moralnega in socialnega razvoja, na utilitarni realizem praktične politike. Njihovo izhodišče je v radikalni, moralni in družbeni kritiki, v vizionarni pesniško človeški čistosti in pravičnosti. Ravno zaradi tega so pesnikova opozorila kljub jasnovidnosti in resničnosti vendarle poetično naivna in za dnevno rabo v trdi življenjski stvarnosti nekoristna. Te ugotovitve, ki temeljijo na izkušnjah Menartove moralne in socialne kritike, bi morda lahko napačno razlagali kot negacijo smotrnosti in pomembnosti moralno in družbeno angažiranega pesništva, vendar je resnica popolnoma drugačna. Ravno zaradi svoje radikalne kritike, naivnosti in neuporabnosti je to pesništvo pesniško izvirno, čisto in dragoceno; v njem se namreč ne zrcali zgolj podoba vsakdanje resničnosti, ampak vizija človečnosti.

Menartovo pesništvo se nikakor ne predaja iluziji, da bi lahko bilo koristno in uporabno. Ena izmed njegovih bistvenih prvin je namreč ironija, ki se oglašja vselej tedaj, ko bi morda pesniška izpoved izgubila svojo lirično avtentičnost in se razkrojila v iluzorni neresničnosti ali patetični banalnosti, toda s prav to ironijo odpravlja tudi misel samega sebe kot moralnega in socialnega reformatorja. Njegova misel zato ostaja pesniško čista — izpoved notranje svobodnega umetnika, včasih prešernega bohema, včasih tragičnega poeta, ki mu je tuje sleherno dogmatično mišljenje in ki pesniški odnos do sveta uravnava zgolj iz svojega spoznanja. To spoznanje je skeptično do vsega, kar je bilo, kar je in kar nastaja, toda skepsa je ustvarjalna in elementarno vitalna. Njeno poglavitno sporočilo se namreč glasi — *vztrajati* kot Atlant z bremenom golega, razklanega in z vsemi naglavnimi grehi obteženega sveta na ramenih!

Tako kot pred dvajsetimi leti to temeljno sporočilo tudi dandanašnji Janeza Menarta družijo z njegovimi pesniškimi tovariši Kovičem, Pavčkom in Zlobcem.